

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИИ

Бр. 15.

У Новом Саду, 15. октобра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Школа и рат. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Школски ред, школска хигијена и важније напомене. — Ум, појмови и прве петине. — Школа и настава: Суштина образовања и значај му по школу. — Учитељство: Одлука Савеза Словенског учитељства у Аустрији. — Практичне обраде: Оглед из катихеза за IV. р. осн. школа. — Извори за даље проучавање: Неколико добрих књига за учитеље. — † Михајло Бандур, народни учитељ. — Преглед књига: Савети и практична упутства наставницима, написао Жил Пајо, превео Н. М. Ракћ. — Белешке. — За „Школски Гласник“. — Нове књиге. — Позив.

Школа и рат.

Поводом балканског рата, лепо пише руски лист „Жизњ и Школа“ о утицају школе на развитак родољубља и домољубља. Мисли које су ту изнесене од интересовања су за све учитеље без разлике, а за нас Србе као Словене нарочито. „Руско друштво — пише тај лист — живи сад срцем и мислима на Балкану, којем је суђено, како се види, да постане поприштем рата. Словенско питање није пусти глас, не измишљотина оштроумних дипломата; то је идеја, коју негује сва руска повесница, која је дошла до реалних контура у току 19. века. С тога, догађаји који се развијају на Балканском полуострву привлаче узбуђену пажњу руског народа. Зато туђинске интриге створене против балканских Словена, могу бити прихваћене тек у нашим десним партијама које су изгубиле везу с руским животом и предале се својим користима. Ти кругови вешто задржавају развитак Русије у мирно доба и труде се да затоме елементарне изливе љубави руског народа према страдалој браћи, кад они прихваћају стег борбе за ослобођење од туђег тешког јарма.

Не може никог зачудити, што ратници на просветној њиви, природни непријатељи крвавих ратова, изражавају најживљи саосећај словенским народностима: већ започети и предстојећи рат,

није авантура; он је позван да пресече несретни Гордијев чвор, да би дао одушке силама, угушеним притиском правог „турског господства“. Под зиданама Плевне у потоцима руске крви, заснована је била нова Бугарска и њен моћни процват јавља се најлепшим резултатом у корист скорашњег ослобођења свих словенских народности. У истину Бугарска није жалила средстава за народно образовање и постепено усавршава своје законодавство у тој области. Буџет издатака у Бугарској износио је 1911. год. 178 мил. 395.000 франака, од те своте одређено је било на народно образовање 23 мил. 598.000 фр. или 13,4% од целог буџета. На сваког бугарског поданика у 1911. г. дошло је 5,4 фр. издатака за народно образовање (у Турској је тај издатак по рачуну 1912./12. г. 1,15 фр. т. ј. био је пет пута мањи).

Та издашност је разумљива, кад се има у виду, да је слободна Бугарска порасла у атмосфери идеја донетих њеном омладином из Русије, што се бугарска омладина васпитала на руским универзитетима и суделовала у руском револуционарном покрету. Педагошке идеје Пирогова и Ушинскога, које се не удостојавају на своме огњишту званичног одобрења, ушле су у основ свега уређења бугарске школе. Гоњени професори

у Русији, нашли су топао пријем у једином бугарском универзитету. Не гледајући на то, што је Бугарска увек била дужна бити спремна за рат, она из педагошког убеђења није прихватила организацију школских баталијуна. За ту мудру политику нападана је у руској штампи (од деснице) да нема патриотизма, да је присталица револуционим подвизима Херцена.

Бугарска школа од више до ниже, развијала се слободно, развијала се у тесном заједничком раду са животом. Од радозналост ока бугарске школске омладине не крију најновије научне истине; напротив ученике упознају са идејама Дарвиновим у природним наукама, са суштином уставности на предавањима из законодавства. Наши ђаци често се интересују за питања која служе као теме беседама и рефератима у бугарској средњој школи. У Бугарској као и у Србији негује се љубав к завичају без мржње на друге народе. Омладина се тамо васпита у одушевљењу пред таким родољубима као што је Гледстон и Гарибалди. Класицизам није тамо школски жандар, него, благодарећи разумној методи предавања, развија љубав ка културном моралном благу античкога света. Руска штампа која заступа десницу схваћа само лармацијски патриотизам и самоувереном ограниченошћу одбацује сваки други. Истински патриотизам могућ је једино у идеалној омладини, којој су мили Салтиков, Херцен, Аксаков и Хомајков. Тај завет руске педагогике усвојен у бугарској школи, стиче сјајно оправдање на испиту који одржава у овим тренутцима бугарска школа. Може се указати на штету ако школа суделује у рату, то може доказати низ софизама, али нико не може порећи, да су школа и живот нераздељена целина. Када се сва земља грозничаво спрема у рат, када се очеви записују у народну војску заједно са синовима, када се плугови прекивају у мачеве и пуни зарђано дедовско оружје, кад матере саме доводе своју малолетну децу и дају их отаџбини, је ли могуће у таким тренутцима општег елементарног одушевљења бити спокојан и

равнодушан и то ко? бољеиви и поштен народ. Тако што било би противприродно, било би безумље.

На велику част Бугарске, њена је школа оправдала наде оних, који су у основ њен положили васпитање идејности и узвишену љубав ка слободи. Стварају се добровољне дружине школске омладине не из особа са атлетским телом, него из родољуба. Па и ако нема школских баталјона, студентска маса, покренута једино љубављу к домовини, за четири дана је усвојила војничке манире. Професори дају својим питомцима благородни пример, ступајући у редове заштитника отаџбине. Из тога се види како је тесно спојена школа с народним животом у демократској Бугарској. Овде је згодно споменути о улози коју су играли у време рата 1871. г. питомци језуитских париских школа; накинђурени на парадама ови млади домољуби из гнезда католичких патера бегали су да не испуне свету дужност према отаџбини.

Много ће жртва понети собом предстојећи рат, зато ће који остану проћи ту школу, очеличити свој дух, научити се још боље љубити домовину и оставити у аманет ту љубав нараштајима. Прекрасне легенде храниће много година школу и будити у омладини домољубље. Рат може имати истинског утицаја за оплемењивање, али зато мора бити *народни*. 1813. године школска удружења германске омладине стекла су неувелу славу. Али се омладина није одазвала, када је Пруска уништила малени ХанOVER или кад је водила несмислени рат с Данцима. Да рат може будити у омладини благородно домољубље, школа мора стојати на страни истине и не ићи за лажима дипломатским. Када су после руско-турског рата, ученици у једној одеској гимназији једнодушно извиждали предавача повеснице, који је почео хвалити мудрост „Русији пријатељски оданого“ Бизмарка, они су били сурово кажњени; у Бугарској и у Србији тако угушивање истинског патриотизма не може се ни замислити.

С педагошког гледишта, покрет који ја захватио словенску омладину, потпуно

је исправан; он доказује, да је школа у Бугарској и у Србији крв од крви народне. Одушевљење Бугара и Срба наилази на најживље симпатије у земљи, која је својом великом књижевношћу неговала и васпитала боље стране словенске душе. Оно ће несумњиво наћи одзива у оном делу наше омладине, којој душу није попала мемла загушне атмосфере школског бирократизма“.

М.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. **Паја Р. Радосављевић** — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**, проф. у Загребу. —

(Наставак).

Један други моћни утјецај у образовању нове психологије бјеше „физиолошка психологија“. Још око 250 године прије Христа изгледа да је *Алкмајон* (Alkmaion), био први, који је помно обратио своју пажњу на функције нервног система у погледу на духовни живот. У модерним временима најистакнутија личност јавља се у *Варолију* (Varoli † 1575. г.), који је церебрум (велики мозак) сматрао као орган духа. *Gali* (Гал, 1828. г.) пошао је даље у специјализацију конвулзија (вијуга) за ту сврху, и испитиваше системе нервних влаканаца. *Флу-ренсова* (Flourens) доктрина (1842. г.), *Брокина* (Broca), открића (1863. г.) и експерименти *Фрича* (Fritsch) и *Хицига* (Hitzig 1870.) и *Ферија* (Ferrier 1873.), екстирпације *Мунка* (Munka) и *Голца* (Goltz), развиће *Флексигових* (Flechsig), штудија и клиничка посматрања *Чаркоа* (Charcot) — све је то створило знатну активност у штудији функција мозга. Коначна сврха је темељито научно знање о акцији (радњи, дјелању) мозга и његовој вези са духовним животом у здрављу и болести. Директно знање духовног живота што се претпоставља у тим истраживањима јесте знање, које је сваком познато; психолошка наука обично се игнорише или се омаловажава.

У Њемачкој су физиолошка дата прво

била припозната у вези са психологијом, и то са *Лоцеовим* (Lotze), радом: „*Medicinische Psychologie*“ (1852.). Тај је рад у главноме утјецао на уважање емпиријских метода мишљења и тако је утирао пут за експерименталну психологију.

Сличан покрет настао је, ако нешто касније, у Инглеској. Незадовољни са стањем интроспективне психологије и подстицани са успјесима физиологије мозга, различити слободни духови подухватили се реконструкције психологије. Енергичан рад људи као што је *Модсли* (*Maudsley: Physiology and Pathology of Mind*, 1867.) истакнуше уже везе између академске психологије и феномена патологије, живота животиња и т. д. Принцип те „физиологије духа“ (негирајући и надајући се да ће духовна факта детерминисати помоћу можћаних дисекција) бјеше на кривом путу; но, и интроспективна психологија поче да шири своје гледиште, и у радовима славног *Керпеншера* (Carpenter) (*Mental Physiology*, 1874.) и у већине познијих психолога налазимо да интроспективно разлагање духа претходи и иде напореда са разлагањима нервног система. Напоследку васколики покрет за уважањем „природонаучних метода“ у психологију налазио је изванредног одобравања од стране експонената еволуције, као што бјеше *Спенсер* (Spencer) (*Principles of Psychology*, 1855).

Та тенденција физиолошке психологије последице се развила у два правца. С једне стране она је директно довела до оснућа експерименталне психологије, која у некојим мјестима и данас живи под старим именом, и ако је њезино становиште постало чисто психолошке природе. С друге стране она је довела до психолошког програма, који је данас далеко, далеко од свог успјешног остварења. „Будућа“ психологија требала је почети прво са испитивањем нервног система, и онда се из тога морали извађати психолошки закони. Мозак се морао тачно изрећкати за сваке поједине факултете, путеве нервних струја требало је фиксирати у различитим влаканима, и интеракција нервних молекула

морала се докучити у свакој поједности; некоји су тако јако тјерали, да су очекивали да кад би пресејкли различите ћелије у свакој би нашли по коју меморију (памћење) или волицiju (хотјење, вољу). По несрећи врло се мало постигло у сазнању финијих функција нервног система, и осим опћег знања, да церебелум (мали мозак) има посла са координацијом покрета и сличних факата, да Брокине вијуге имају посла са говором и сличних факата, ништа се није открило о функцијама мозга, што би било од психолошког значаја. Ружичасте наде оних, који су очекивали нову психологију из баште физиологије мозга посве се изјаловише. Додуше, у настојању за нечим новим психолог надопуњује податке о „молекуларним покретима“ у мозгу из своје рођене фантазије; обична факта о духу заодјенута су у метафорички језик „нервних струја“, „хемијске трансформације“ и т. д., гдје уистину ниједна од тих ствари немају основице.

Треба да напоменем да се ова тврђења односе на испитивања и спекулисања мозга за психолошке сврхе. Ради физиолошких сврха ствар је посве друкчија. Развиће анатомије мозга и знање о локализацији церебралних функција (смјештавању великоможђаних радња) спада у највеће добитке модерних времена. (Ради историјске стране и објашњења најпознијих великих открића срадни: *Flechsigt, Gehirn und Seele, Leipzig 1896.*). Шта више! Сабирање факата и развиће теорија нервних активности у вези са духовним феноменима потстакоше развиће науке о физиолошкој психологији. (Као репрезентативан рад види: *Exner, Entwurf zu einer physiologischen Erklärung der psychischer Erscheinungen, I. Teil, Leipzig, 1894.*; врло згодан сумарни пријеглед даје нам: *Zichen, Leitfaden der physiologischen Psychologie, 1890.*). Додуше с тим наукама психолог има врло мало посла. Саразмјерно штудија можђане функције мало је допринијела нашем знању о духовном животу изузев у абнормалним стањима; дедукције физиолошке психологије о нервној функцији оснивају се на фактима експерименталне и обзер-

вацијоне психологије, и свс до данас не могу удовољавати сврси, за којом теже. Анатомски утјецај на психологију, потичући од грубог материјализма, настојаше, дакле, да духовни живот испарча на различите дијелове мозга и тако настадоше монструми: „духовна физиологија“, „физиологија духа“ и т. д., наука, која вели да су различити духовни факултети смјештени у различитим дијеловима велике можђане коре. Тај покрет нанио је грдне штете. Он је створио хрђаву навику па се хистерички спекулисало о „ћелијама памћења“, „асоцијацијоним влакнама“ и т. д. У погледу на оно, што је у мозгу кад се јављају духовни процеси ми не знамо ништа више, до ли опћих нацрта. Но, многи писци психологија презиру сваки говор о односу духовних појава једно према другом. Они прво стављају ојете у „молекуларне покрете“ (то је омпљена фраза, јер је њезино значење врло недефинитивно и њезина алитерација професорски звучи); онда нам они причају како компликовани процеси јуре по нервним влакнима ка другим ћелијама; оvdје се опет још више налазе „молекуларних покрета“, који се сада прелијевају у духовне феномене. Такав духовни процес мора да пати од тих многих транслација, а нарочито онда кад су интермедијани процеси, како би то анатомичар рекао, посве непознати језици.

(Наставиће се.)

Школски ред, школска хигијена и важније напомене.

Практично улуство за млађе учитеље.

Писме: stud. iuris ЈОВ. ИСКРУЉЕВ, учит. вежбаоннице
учит. школе у Сомбору.

А) ШКОЛСКИ РЕД.

У почетку школске године, пре него што ће почети школска настава, дужан је сваки учитељ да упозна своје ученике са прописима школског реда, који се одnose на понашање и здравље ученика. Када знамо, да „ред држи свет“ и „да

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је у здравоме телу здрав дух“, онда нам је јасно, да без доброг реда не може бити добре школе а без чистоће и уредности не може бити телесног здравља и тиме умног напретка код ученика. Школа ће потпуно одговорити својој задаћи тада, ако ће и на ову страну педагошког захтева полагати бригу, тиме неће бити једино учионица, него и васпитаоница. Али на жалост, врло се мала важност полаже и на овај захтев педагошког рада. Човек треба да заиђе по нашим школама, па да се увери о томе недостатку. Деца су у већини школа раскалашна, недисциплинована, неуредна; кад из школе кући одлазе, на улици се туку, трче, свађају, никоме се не јављају; у школском ходнику је прави вапар: један виче, други трчи, трећи плаче; у дворишту је прави азијатизам од велике ларме; у шк. дворани такође велика вика, цика. Многа деца долазе прљава, неумивена, неочешљана, подерана. Школа је код многих прљава, прашна итд. итд. Све ово долази отуда, што већина наше деце код куће добија врло лоше васпитање, а школа се не труди, да то стање бар донекле поправи, те да својим прописима ученике обузда и доведе у ред. Није се онда чудити, што по деци квалификујемо школу и учитеља. Да би се овај недостатак донекле ублажио, изнашам ово практ. упутство о школскоме поретку, да оно буде свима онима директива, који су до данас на школски поредак, васпитну и хигијенску страну ученика полагали врло малу пажњу. Ово је упутство збир мојих личних и од других педагога позајмљених назора. Ко их жели усвојити, нека их евентуално попуни или преиначи према своме укусу и своме стеченом искуству.

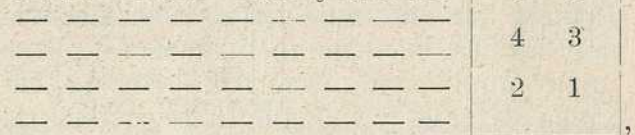
І. Ред у школи.

а) *Разређивање ученика.* После уписивања првог дана школске наставе ученици долазе у школу и седе онако, како им је воља. Том приликом видимо, да је сваки ученик сео до свога најбољег пријатеља и изабрао оно место, које му се најбоље свиђа. Учитељ до тог времена групише на папиру ученике по разредима,

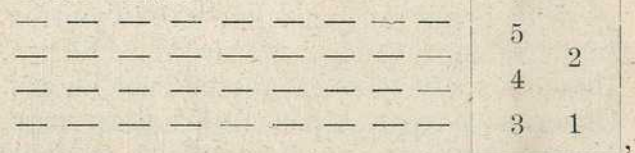
удеси скамије и приступа разређивању ученика. Друкчије је уређење кад је у школи један ред скамија, друкчије је кад су у школи два, три и четири реда. Кад је један ред, разреди долазе

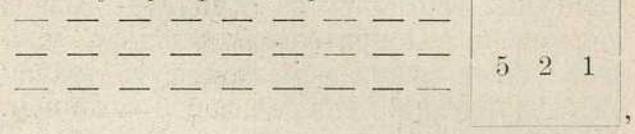
кад су два реда онда пре подне овако седе ученици:

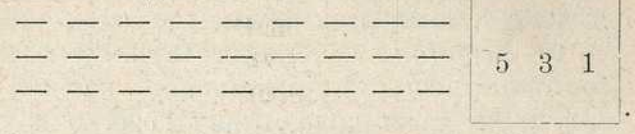
после подне:

кад су три реда, пре подне:

после подне:

Разлика је у седењу пре и после подне само код 2. и 3. разреда. После подне обично радимо само са вишим разредима, зато нам и седи 3. разред напред. Тај размештај бива и од 10 или $\frac{1}{2}11$ пре подне. Када I. и II. разред иде кући. Овако размештање ученика од користи је у томе, што су му ученици, с којима директно ради, свагда близу, те није приморан да долази међу скамије, те тиме да ремети мир и ред у школи.

б) *Седење.* Скамије морају бити тако

окренуте, да деца при седењу долази светлост са леве стране или са лица; напред седе нижи а остраг виши ученици; кратковидима је место напред. Ако учитељ уочи да су поједини ученици изабрали себи незгодног суседа, онда их он размешта. Најбоље је да седи добар ученик поред рђавог без обзира на сталеж. При седењу држи се тело управно, глава горе, очи ученика увек су уперене на очи учитеља, *руке настраг*, ноге су једно поред друго и додирују под. У многим школама деца држе руке на скамији или их прекрсте. Држим, да ово није добро због несносног седења, неправилног дисања и рђаве циркулације крви. Утегнуто седење захтева се само у појединим случајевима: у почетку шк. наставе, док се не изврши саслушање и кажњавање ученика, кад је неко присутан у школи, кад је учитељ моментално забављен другим послом итд. Иначе деца седе природно по својој вољи. Окретање натраг забрањено је најстрожије. Многи учитељи, да би одвикли ученике од окретања натраг, наређују онима иза леђа да дотичне ћуше или пљуну. Оваки поступци заиста су за осуду. — Ако је поремећен ред при седењу у школи, учитељ дигне руку, њоме показује правац седења и рекне: прав ред, главе за главом. Да не би морао учитељ свагда речима заповедати, довољно је да куцне о сто и да дигне руку у вис. Ово је довољно да га ученици разумеју.

в) *Устајање*. Ученик устаје мирно и достојанствено. Стоји усправно као војник, руке држи доле, главу горе, очи у очи учитеља, прса на поље, нога до ноге под кутом од 45°. На скамију се наслонити није слободно, нити ноге прекрстити и окретати се. Речи су команде за устајање: устани, седни. Касније дозвољни су само знаци руком: доле и горе.

г) *Излажење из скамије одлажење на место*. Учитељ прозове ученика, ученик устане и чека заповест учитељеву. После заповести ученик излази мирно и достојанствено. Због хигијенских разлога треба дозволити, да ученици иду на прстима. Ако је у кога ход тежак или обућа незгодна те чини ларму, треба га навика-

вати да лагано иде. Ученик се пред учитељем *поклони* и приступа одређеном му раду. Пре одласка опет се поклони и одлази на своје место.

(Наставиће се.)

Ум, појмови и прве истине.

Од

ГВР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

УМ, ПОЈМОВИ И ПРВЕ ИСТИНЕ,

Ум и друге функције интелигенције. — Разна значења речи „ум“. — Свођење ових разних значења. — Ум код детета. — Свестан ум. — Први појмови и прве истине. — Разлика међу првим појмовима и првим идејама. — Карактери првих истина. — Набрајање првих истина. — Практичан ум. — Чисти ум. — Принципи каузалитета. — Принципи сустанције. — Принципи индукције. — Други принципи. — Природа и порекло ума. — Емпиризам. — Идеализам. — Модерни емпиризам. — Истинито решење.

Ум и друге функције интелигенције. — Пошто се изброје разне функције стицања, које су као извори на којима се дух пита, на разне функције прерађивања, које су као изведени канали куда рефлексиван рад духа води мисао, преостаје још нешто од интелигенције да се објасни; преостаје неки остатак о коме нас не могу обавестити ни способности искуства, ни способности комбиновања, супстрат* идеја и истина до којих анализа идеја и судова, добивених од других способности, не допире, а који је управо оно што филозофи називају *ум*.

Разна значења речи „ум“. — Човек је у први мах изневађен разноликосту значења која језик као да приписује речи *ум*. Тако, у неким случајевима, ум једноставно значи здраво стање духа, као противност безумља, лудила: кад се, на пример, за луду каже: *Изгубио је ум*.

Други пут се ум схвата као тачност суђења, мудрост погледа: Овај говорник има ума; ова доктрина је пуна ума. (1)

Ум је још и противност инстинкта, рефлексивна радња човекова, противна инстинктивној радњи животиње: *Животиња је лишена ума*.

Најзад ум, а у овом смислу овде и употребљавамо ту реч, ум означава највишу од интелектуалних способности, ону која нам открива универзалне, нужне, апсолутне идеје; у овом значењу он је противност искуства, то јест чулима и свести. *Идеја боје пошмиче од чула вида; идеја о Ја пошмиче од свести;*

(1) Тако се у француском језику исказују ове мисли: Овај говорник има право; ова доктрина је добро образложена.

идеја добра и идеја бескрајнога имају свој извор у уму.

Свођење ових разних значења. — Међутим, когод о овом добро размисли, увериће се да је ова разлика у значењима више привидна него стварна, и да се у основи свугде налази исти ум у различитом облику.

Ум је, у истину, скуп појмова и тврдњи, идеја и судова, појмова и принципа који управљају интелектуалним развићем човека. Зато што слуша ове принципе, креће се дух правилно, нормално, избегава глупости и лудило. Сем тога, зато што се ослања на ове принципе, дух је способан да управља својим идејама, да удешава своје интелектуално владање.

Увек је дакле ум то што се, код човека, противи било застрашеностима душевне болести, било погрешном суђењу, било несвесним нагонним инстинкта.

Ум код детета. — Било би погрешно сматрати ум као способност зрелога доба, која би се у развићу духа касно јављала. Већ дете има и понекад показује тежње ума заједничког сваком човеку, и који просвећује сваку интелигенцију, која год дође на овај свет. Кад пише дете зашто је и како је нека ствар таква постала, оно ради по инстинкту умнога бића, које хоће да сазна узроке свега онога што види. Оно ће без сумње бити неспособно да формулише принципи каузалитета, и чак га неће много разумети, ако му га изложите. Али, и не знајући, по несвесној и инстинктивној диспозицији, оно без престанка примењује принцип каузалитета.

Тако се исто његовим схватањима већ натураује и први појам простора.

У осмој години, један од мојих синова, приповеда Егжер*, тражио је самном једнога дана неки изгубљен предмет. Како нисмо могли да га нађемо, рече ми он: „Па ипак нешто је увек негде“. Ово је, у врло наивном облику, али већ врло јасно изражена идеја да свака материја заузима неко место у простору. Мени, дабогме, не би никад пало на памет да га о њој поучим. Онда формула се сасвим сама и без икаквог приметног напора на моје очи издвојила из разматрања појединачке чињенице“ (1)

Други пример, позајмљен од истог писца:

„Од седам година и девет месеци, Феликс пита своју матер: „Шта је било пре света?“ Одговор: „Бог који га је створио“. — „А пре Б.га?“ Одговор: „Ништа“. На што дете одговара: „Али морало је постојати место где је Бог“.

Свестан ум. — Испрва латентан и замршен, ум код одраслога и код човека постаје свестан себе сама. Он анализује себе помоћу рефлексије, и успева да разговетно формулише законе који управљају духом. „Треба разликовати, рекао је Лајбниц, апстрактан и формалан израз принципа ума од стварног поседовања тих принципа у замршеном и увијеном облику“.

Закони ума су од филозофа добили различита имена: они су наизменце називани заједнички и универзални појмови, урођене идеје, прве истине, пужне истине, истине а priori*, категорије интелигенције, принципи који сачињавају интелигенцију и управљају њоме, итд. Ми ћемо претпоставити свима другим израз први појмови и прве истине.

Први појмови и прве истине. — Појмови и истине које потичу од ума зову се *први*, јер су управо услови сваког интелектуалног живота, принципи који омогућавају све радње наше мисли. „Логички, рекао је Лајбниц, појединачне истине зависе од више опћих истина, чији су оне само примери“. Они се, без сумње, по времену не јављају први: њих искуство позива да се појаве, да се дреше. Али они опет зато постоје пре искуства: они су природне чињенице духа, које логички претходе чињеницима чула и искуства.

Разлика међу првим појмовима и првим истинама. — Појмови су једноставно идеје; истине су судови. Али је разлика више привидна него стварна: јер су прве идеје скоро нужно праћене веровањем. Ми не можемо мислити на *каузалитет*, то јест на пужну зависност међу догађајима, а да не тврдимо да он постоји, ни на *сујетанцију*, то јест на сталан осјив ствари, ако не верујемо да супстанције има.

Карактери првих истина. — Прве истине су, 1^о *универзалне*. Ту универзалност треба разумети у два смисла: прве истине постоје у свим интелигенцијама, и у исто време се примењују на све егзистенције.

Оне су заједничке свим духовима; њих је Декарт мислио кад је рекао да је здрави разум ствар најбоље на свету расподељена. Оне су духу, рекао је Лајбниц, оно што су мишићи и жиле телу.

Са друге стране, универзалне истине, у исто време кад управљају свим интелигенцијама, примењене су свугде и свакада. Ми не тврдимо само о савременим чињеницама, о чињеницама које су се јуче десиле, о онима које ће се сутра догодити, да имају свој узрок, него о сваком догађају, ма какав да је, ма где, ма како и ма кад да се он деси.

2^о Прве истине су, затим, и пужне: ми не само да тврдимо како сваки феномен има свој узрок, него нам је немогуће и да схватимо противно. Није нужно да је смрт неког човека имала неки одређен узрок, неку болест, убијство или самоубијство, али је нужно да је она имала узрок уопште.

„Не само да ми у свим случајевима тако судимо од природ- и инстинктивном снагом нашег разума; него покушајте да судите друкчије, покушајте, кад је дат неки феномен, да му не претпоставите какав узрок; нећете моћи: принцип каузалитета није само универзалан, он је нуждан“ (1)

(1) Egger, Observations sur le développement de l'intelligence chez les enfants, p. 65.

(1) Victor Cousin, Cours de l'histoire de la philosophie, t. III, p. 154.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

3° Најзад, прве истине су *очевидне саме по себи*. Не може се ни говорити о доказивању првих истина; оне се не могу надовезати на претходне принципе, јер су баш оне први принципи, услови и основи за свако доказивање.

„Све ове истине, рекао је Паскал, се не могу доказивати...; али узрок који чини да их није могуће доказати није њихова нејасног, него крајња њихова очевидност: ово одеуство доказа није недостатак, него пре савршенство“.

И Паскал је закључивао да „за аксиоме треба захтевати само ствари савршено очевидне саме по себи“. Одиста, треба се чувати и не убрајати међу аксиоме или прве истине оне истине које су, без сумње, истине ума, али које се могу доказати. Тако је Лајбниц приметно да се погрешно сматра као аксиом истина *Два и два су четир*, пошто се она може доказати дефиницијом бројева 2, 3 и 4.

Набрајање првих истина. — Не мислећи да ћемо овде дати потпуно набрајање и коначну класификацију битних елемената ума, треба да их главне споменемо и у исти мах да им обележимо улогу и функције у интелектуалној активности.

Али нам се претходно намеће разликовање практичног од чистог ума.

Практичан ум. — Одиста, треба јасно разликовати принципе ума који се односе на праксу, на морално владање, оно што Кант назива *практичан ум*, од принципа ума који се односе на чисту науку, на теоријске спекулације, што Кант зове *чисти ум*.

Практичан ум није ништа друго него скуп појмова и тврдња који се у обичном животу назива *морална свест*. Да има нека природна, апсолутна разлика између добра и зла; да постоји пужна обвеза да чинимо добро, или, другим речима, да постоји дужност; најзад, да онај који чини добро има заслуга, да је онај који чини зло кривац: то је, ето, отприлике, садржај практичног ума; то су темељи морала. (Видите, о овом питању, наше *Елементне морала*.)

Чисти ум. — Чист разум је онај који регулише радњу наших спекулативних способности, који влада њима и одређује паша научна истраживања; он нас даље води, у последњој инстанцији, до идеје о неком идеалном, савршеном, апсолутном бићу, о Богу.

Овде нам се намеће једно разликовање: има првих истина које регулишу мисао, у њеним односима према предметима, и прве истине које се тичу само мисли у њеном односу према њој самој.

1° С једне стране, мисао сама собом се покорава неким властитим законима, извесним логичким аксиомима без којих сама себе не би могла разумети. Ти су принципи: 1° принцип *истовешности*, идентитета, који тврди: „Оно што јесте, јесте“. Овај су принцип порицали грчки софисти кад су искали за себе

право да у истом питању прелазе од тврђења к порицању, и обратно.

„Ти увек говориш *исте ствари*, рекао је Каликлес Сократу. — Да, одговорио је Сократ, и не само исте ствари, него и о истим предметима... Мени је, напротив, неправдо што ти никад не говориш на један и исти начин о *истим предметима*“. На овај начин Платон ставља насупрот јединство истините науке, за коју оно што јесте увек јесте, докле год постоје исти разлози, оној многострукој и променљивој науци софиста која не остаје фиксирана у бићу ни у његовим појавама. (1)

2° Принцип *противречности*, контрадикције, који потиче од принципа истовешности, и који исказују овако: *Једна ствар није ништа друго него оно што јесте*.

„Принцип противречности, каже Кузен, јесте стожер сваке извесности. Пољубати га значи пољубати сваки принцип, сваки суд, сваки закључак, сваки став, сваку и ренцију свести, сваку мисао“.

3° Са друге стране, без ума би наука била само неплодно нагомиланање чињеница без везе и закона, издвојених искустава, без кохезије. Једино ум допушта научњаку да поставља нужне везе међу феноменима. Он се при овом послу испомаже трима принципима, а то су: принцип каузалитета, принцип супстанције и принцип индукције. Ово овде су на неки начин објективни принципи, пошто се примењују на предмете.

Принцип каузалитета. — Принцип каузалитета се може овако формулисати: *Све оно што почиње egzistirати има неки узрок*.

Другим речима, људски дух не признаје прскид континуитета у сукцесивном низу појава. Све оно што почиње egzistirати треба да има своје објашњење, свој принцип, разлог свог опстанка. Научно истраживање, у крајњој анализи, нема друге сврхе него да одреди чињеницама узроке. Проматрање, искуство нам у сваком датом случају открива посебни узрок који делује; али ум унапред тврди да има неки узрок, па ма какве у осталом природе он био.

Принцип супстанције. — Принцип супстанције јесте у тврдњи: *Свака способност претпоставља супстанцију*, или још: *Све што се мења претпоставља нешто што траје и што се мења*.

Принцип индукције. — Ум нам још прописује закон да верујемо у неизменљив поредак универзума, у пузцу сталност односа опажених код феномена.

То је оно што се зове принцип индукције, чија ће формула бити: *Једнообразност у сукцесији је природан закон*; — *Има поретка у природи*, или још: *Исти узроци производе истиа дејства*.

(1) A. Fouillée Philosophie de Platon, t. II, p. 37.

Школа и настава.

Суштина образовања и значај му по школу.

На конгресу за образовање омладине, одржаном у Минхену 3., 4. и 5. окт. о. г. по нов. к. расправљало се о теми која је напред означена. Тему је заступао проф. Ханс Корнелиус из Франкфурта н. М. По његову мишљењу може за човека бити од вредности само оно, што је према његову разуму. Сврха рада при образовању, треба, дакле, да је, да се у човекову мисао и рад упесе јасност и ред. Стручно образовање постигло је сврху, ако је спремило свога васпитаника теоретски и практично у правцу јасности, која се према извесном развитуку дотичне струке може постићи. Свака нејасност сматра се као недостатак у образовању. Али ипак недостаје, ако је човек на неком нарочитом пољу стигао до јасности у мишљењу и раду. образовање за било какву струку не чини човека још образованим човеком. Опште људско образовање не састоји се ни у нагомилавању знања са свију могућих поља. То обично води дилетантизму. Вредност човека не лежи у једном његовом делу, него у целини, у *личности*. Задаћа је општем људском образовању, да одговори свакидашњим захтевима т. ј. да постигне јасност у мишљењу и раду. Вредност и ваљаност човека стоје у томе, да своју вољу и пословање одређује по разумној увиђавности. Но искуство говори, да велики део људских изјашњења не бива у томе правцу. Ту недостаје зрелости и образовања. Наша тежња за образовањем мора за тим ићи, да се постигне потпуна сагласност у разумном мишљењу, вољи и раду. Опште образовање је образовање пуновредносне личности, изражање моралног карактера. Човек не треба само да дође до извесног суђења, него и да ради по том суђењу и то издржљиво ради и то да га води у целокупном погледу на свет, у толеранцији и у смерности при оцењивању сама себе. Поштовати вредност другог, имати обзира према другоме, бити тактичан и правичан, то су све неизоставни саставни делови разумног образовања. Јавне школе су заводи за наставу. Заводи за васпитање могу бити само личношћу учитељевом. А да постану заводи за опште образовање, морају учити што је пробитачно за саобраћај у људском друштву. Да буду заводи за опште образо-

вање морају изобразити оне способности, које љаку дају могућност да се сам образује, а нарочито да стече способност за истрајан рад. Својим одушевљењем, потстаћи одушевљење ученика, васпитати га да поштује своју и туђу човечанску част. Ко то постигне, више је учинио, него што се од школе у опште тражи. Више од спреме за самообразовање школа не може дати. Не помоћу школе, него самим собом, створиће човек оно највише што му личност извршује: слободно самоодређење. Једино сам живот може нас поучити. Дефиниција о „образовању“ ни једном говорнику на конгресу није тако пошла за руком, да је могао рачунати на општу сагласност.

Проф. Елзенхаузен из Дрездена, заступао је мишљење, да се у томе мора поћи од човечје природе, јер је образовање развитак човечјих урођених особина до његове личности. Проф. Штерц разликује образовање у индивидуалном и социјалнокултурном смислу. образовање му је формирање индивидуума у једну целину. Само је онај образован који се стално образује. Хиљадама њих који се сматрају за образоване, изгубили су осећај за финије напасање вредности. Проф. Месер из Гисена и шк. саветник др. Хакс из Вратиславе, споменули су још у корист образовања утицај организације на образовање, потребу темељности у своме позиву. Учитељ Гёце из Хамбурга указао је на несмисао што постоји између његова рада у позиву и у његову ваншколском животу. Учитељ треба да има право, не само настављати у школи, него и образовати, стварати. Данашњи наставни план не даје доколице за стварање. Појам стварања треба да је поврх свега истакнут. Стварање је најдрагоценије од свега на свету.

Другог дана расправљало се на конгресу о захтевима за уређење разних школских типова и њихових наставних планова, а на основу захтева који излазе из суштине образовања. Ово је био тежак задатак у толико више што се ни при расправљању прве теме о суштини образовања, није дошло до позитивних резултата у једподушном прихватању дефиниција.

Др. Ђ. Кершенштајнер мисли, да се суштина образовања у неког човека садржи у развитуку свих страна његове психе до највишег степена радне способности у духу културне вредности. Држи, да проф. Корнелиус зами-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

шља идеалног човека у својим дефиницијама, какав нигде не постоји. До једног извесног степена сваки је смртни неваљао. Културно благо ма којег времена средство је за образовање. Упашање тога блага најбоље ће се извршити помоћу подизања учитељевог душевног ја на угледну висину. Индивидуалитет васпитаника треба да се више узме у обзир него до сад. Практичне, техничке и ручне способности су прве. Њима треба у школи неге помоћу наставе рада. На вишим школама треба разликовати четири групе урођеног дара: групу са наклоношћу језичко-историчком, математско-природописном, техничко-интуитивном. Нема смисла човека који се интересује за језик и историју развијати природописном науком до највише душевне радне способности, а тако и обратно онога, који је даровит за математику и природопис, граматиком развијати.

Кершенштајнер је за поделу школа по даровитости а не за општу школу. Даровитост схваћа у смислу каквоће, а не количине. Међу онима који имају воље има две групе: пасивни и активни. Ови други негују се добро у американским школама. Индивидуалитет једног човека сложени је из његовог биолошког и интелигибилног карактера. Између ових има противности. Оне се не могу логичким утицајем упитомити, него углађеношћу која се у радној заједници показала утицајем. Развитак психе до највишег степена радне способности у духу културне вредности, спада с оне стране школе. Школа може само спремити оруђа и упутити их да се правилно употребе. Примитивна културна оруђа су језик, број и форма. Материјал знања треба да се ограничи на мања радна поља; јер критеријум правог образовања није много знање и много оруђе, него са *субјективне* стране: жудња за сталним унутрашњим усавршавањем, неуморна тежња за унутрашњом снагом и унутрашњом равнотежом, а с *објективне* стране: стална воља коју носи сопствена снага, потпуна моћ у расуђивању и непоколебиве моралне норме.

Проф. др. П. Кауер из Минстера не слаже се с Кершенштајнером. Не прихвата његове групе о подели школа. Наставне планове средњих школа упоређује с кобасицом, у којој се свачег много натура и то се зове слободно кретање. Слобода мора бити у унутрашњем ка-

рактеру наставе, не у спољашностима. Слободно уверење, слободно мишљење учитељево даће само од себе слободно уређење наставе. Кауер тражи мали број главних предмета, који ће као такви јако бити истакнути, и упроштење наставног плана. Управитељ више реалке у Бохуму др. Карл Вермап, тражи једнаку школу за имућног и сиромашног. Тражи да и учитељи виших школа настављају прво у основним школама. Тада ће се основна школа и њена суштина моћи друкчије оцелити. Основ свега школског образовања треба да је првих година приближно једнак, тек у вишим ступњевима да се дели и разлази. Нижи разреди треба да остану за један културни народ мајчино крило са којег ће се однеговати јаке снаге. Старајмо се за то крило да остане здраво! Проф. Месер из Гисена побива мишљење Кершенштајнерово, да у радној заједници има заштите моралном васпитању. Проф. др. Бонерт из Хамбурга мисли, да средства за образовање могу бити разна, а сврха образовања увек иста: схватање природе и човечанства.

Шк. саветник Хаке из Вратиславе вели: наше доба болује од прекомерног предавања страних језика. Ко не зна најмање два страна језика не важи данас као образован човек. Карл Гёце уредник „*Saemann*“ и Херман Кёстер бивши председник испитне комисије, веле да су у основној школи т. зв. образовани кругови мало оријентирани. То је емпиентна опасност. Дочекаћемо, веле, да у Немачкој народ сам своје задатке свршава. Наставни план основних школа је један отисак наст. плана у вишим школама. Кёстер тражи опште школе и школе по способностима.

„D. Schule.“

Учитељство.

Савез словенског учитељства у Аустрији послао нам је ову своју одлуку, да је донесемо у „Шк. Гласнику“, што врло радо чинимо: „Савез словенског учитељства у Аустрији изјављује своје најдубље огорчење против насила, којим се служе аустријски Немци над школама словенских мањина и над постојком, каквим се води културни (?) бој Немства против Словенства у тој држави. То, што бечко варошко веће допушта против приватних школа чешке мањине бечке, није више на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

родни и културни бој, то је право беснило, недостојно цивилизованог народа. Заступници Савеза словенског учитељства у Аустрији, разгледали су зграду чешке школе Коменскове у Ш. срезу, која је данас по наредби бечког магистрата затворена и осведочили се својим очима, да приговор о недостатцима и неспособности те зграде за школску сврху, јесте просто лаж и служи само покривању националног беснила против свега што је словенско, стога сматрају за своју дужност као представници највеће учитељске организације у тој држави, да отворено рекну своје мишљење пред свом словенском јавношћу.

Савез словенског учитељства у Аустрији позива посланике свију словенских народа у државном сабору, да би се свом својом важношћу заложили за то, да се тим несносним приликама учини крај, да се бечким Чесима не забрањује оснивање школе својега језика, које им право неоспорно припада као аутохтоном народном огранку у Доњој Аустрији и по §-у 19. држ. зак. од 1867. год.

За Савез словенског учитељства у Аустрији: **Матија Хајни**, председник, **Петар Скалицки I**, подпредседник, **Станислав Новак II**, подпредседник, **Маријан Јакимовски III**, подпредседник, **Јозеф Завада**, тајник, **Иван Стронскиј**, благајник.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

(Наставак).

б) (Сви су људи браћа.) — Ви сви знате, да су Адам и Ева наши прародитељи. Од њих су потекли сви људи, што их год има на овоме свету. Ми смо сви синови и кћери једних прародитеља Адама и Еве. Као што је Бог отац Адама и Еве зато, што их је створио, исто је тако он отац и свију нас, који потичемо од Адама и Еве. Људе треба да љубимо, што су сви људи међу собом браћа, јер имају једнога оца. (Белешка.)

г) (Заједно смо скупуљени Исусом Христом.) — Још из једнога разлога морамо се ми хришћани узајамно љубити.

Погледајте само Исуса на крсту! Он виси на њему са раширеним рукама. Као да би хтео да рекне: „Синови људски, ходите на моје божанствено љубазно срце! Ја умирем да бих вас спасао!“ Да, сви смо ми скупуљени Исусовим патњама и смрћу; својом крвљу он нас је ослободио од пакла и стекао нам је небеско царство; он нас је помирио с Богом и учинио нас је синовима његовим. Све људе треба да љубимо, јер је *све људе спасао Исус Христос и посинио с Богом.* (Белешка.)

Скупљање. — „Љуби ближњег својега као самога себе!“ То је света хришћанска дужност. Зато треба добро да упамтимо оно, што смо о милостивоме Самарјанину научили. — Шта нам заповеда друга највећа заповест Божја?... Ко је наш ближњи?... Како ћемо љубити ближње као сами себе?... Зашто треба да љубимо све људе?... Када је наша љубав стварна?... Када је наша љубав истинита?...

III. Примена

1. *Љубите своје пријатеље!* Испитајте мало своју савест! Да ли се сви ви из срца љубите? Да се не налази ма и мрвица одвратности, гнева, зависти или злобе у вашим срцима? Зар нисте често пута рекли: „Ала мрзим овога или онога?!“ Да ли је то љубав према ближњему? Да ли се тако врши заповест Христова: „Љуби ближњег својега као самога себе?“ — Да ли живите у љубави и слози са својом браћом? Верујте ми, ако се сада не слажете, онда вас Бог не ће моћи примити у небо. Та ви би сте се и тамо свађали и гложили! Међутим на небу може бити само љубави и мира. И св. апостоли су често говорили о љубави и слози међу хришћанима, а особито св. апостол Јован. Да ли вам је позната једна прича о св. апостолу Јовану Богослову?...

Када је драги ученик Исусов св. Јован већ остарио и ослабио, није више могао сам да иде у цркву. Али он се није осећао добро код куће. Он је мислио: „Имаћу доста времена да се у гробу одморим!“ Зато је заповедао да га однесу у цркву, да би тамо проповедао. Можете мислити, како су људи најљубиво слушали, када је стари апостол почео да говори! Зар не бисте га и ви радо слушали?... Ја ћу да вам кажем, шта је он говорио: „Дечице моја, љубите један другог!“ — и тиме је проповед била готова. Зар не,

то је одиета крeпка проповед? Када је пдући пут опет говорио на богослужењу, он је само поповио своје речи: „Дечице моја, љубите један другога!“ И трећи и четврти пут он је исте те речи понављао. Најпосле га људи ипак запиташе, зашто он увек једно те исто говори. Тада св. апостол одговори: „Зато, што ми је то тако Бог заповедно. Ако то чините, ако један другога љубите, онда је то сасвим довољно!“ Исус је рекао законнику: „Иди и ти чини тако!“ А ја вам велим: „Идите и чините тако, дечице моја, љубите један другога!“

2. Српска пословица каже: Ко не ће брата за брата, тај ће туђина за господара. А то се на нама Србима лепо види. Нема већега кавгације, завидљиваца и свађалице од нас Срба. Са свађе и неслоге је раскомадана Душапова царевина, зато, што не поштовасмо брата за брата, добисмо на Косову Турчина за господара. И дан-данас многим Србима само зато заповеда туђин, што они неће узајамно да се сложе и поштују. Човек не може на свету да живи сам. Човек не може без друштва. А где је више људи, ту је више и ђуди. А кад би свако само своју ђуд терао не би могли ни двојица заједно да живе. Ако не желиш да ти с ким у опреку дођеш, а ти помисли на оно: „Што желиш да теби људи чине, чини и ти свакоме!“ Ред је да млађи поштује старије као учитеље своје.

3. *Браћо је мио ма које вере био!* — Шта мислите, децо, да ли су сви Срби православне вере, као ми?... Имаде Срба католичке вере (Карашевци, Буњевци, Шокци), има их назарена, па шта више имаде Срба и мухамеданске (турске) вере. Да ли смемо ове Србе да мрзимо зато, што они нису православни као и ми?... Не, нипошто, јер би се то сасвим противило Христовим речима, које је он изговорио о милостивоме Самарјанину. Они истина друкчије верују него ми, али им ми то ништа не бранимо, него ћемо их љубити, јер знамо, да су они наша браћа по крви и по језику. Љубимо дакле свакога брата Србина, па ма које он вере био!

(Наставиће се.)

Извори за даље проучавање.

Неколико добрих књига за учитеље.*

Од како постоје наши срески учит. зборови, ми смо расправили знатан број важних питања која се тичу школе и наставе, а тако и народне просвете у опште. Штета је само што то све већином лежи растурено по зборским архивама, те ће застарети и познијим нараштајима остати више као добра сведоџба о нашој вољи за рад, а мање као сувремен извор за употребу ради даљег образовања.

Но од свију питања која смо расправљали, баш то питање о нашем даљем образовању понајмање смо претресали. А то је толико важно, да би сређивањем тих односа за наше даље образовање, тек на праву висину подigli стручан рад у овим нашим зборовима, а посредно тиме усавршили и наш рад у настави и развили јачи степен интелигенције у целом нашем сталежу. А ово је врло важно. Јер ево већ и сама учитељска школа у Сомбору, из које ми највише учит. подмлатка добијамо, признаје: да она у томе не даје оно, што би требала да даје. Лепо је кад она признаје свој недостатак, али у толико је више за нас учитеље то неутешно, што ми знамо шта сваког нашег младог друга чека у животу. С тога нам је дужност да много више пажње поклонимо питању нашег даљег образовања, јер оно ће донети неоцењене користи не само интелекту појединца, него ће наш сталеж подићи тако знатно, да ће тиме многа наша општа сталешка ствар много добити. Но ова тема као специјална, захтева опширно расправљање и ја је препоручујем збору да је не изгуби из вида у даљим нашим седницама.

Данас је пак постављена задаћа да се каже која реч о педагошкој и посебној методској литератури, нарочито делима новијег датума.

Као што сте се могли уверити из наших стручних српских листова, данас се много расправља о експерименталној педагогији. Та студија је нама јако потребна, али је незгода што је то уопште тешка тема кад се с научним апаратом о њој говори, а као што

„Право учитеља састоји се у томе, да у спору са претпостављеним не добије за право“.

J. Tews.

* Овај чланак је прочитан у седници новосадског среског учит. збора, одржаној у Ст. Футогу 2. октобра 1912. год.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

сваки час видимо нема ни једног писца те струке, да је у стању популарније изнети научне назоре у тим питањима, што би нашем учитељству било преко потребно. Овако се расправља у сразмерно доста знатном обиму о тим стварима, али са просечно врло мало успеха. Морамо признати да је томе узрок и то, што смо ми у опште слабо одани студији наше стручне литературе, него се већином задржимо на ономе уском кругу знања, што га постигнемо у учитељској школи. Из искуства знам, да младом учитељу куд и камо више годи забавна књижевност, али ипак држим, кад би било некога да пробуди у њему интересовање за своју стручну књижевност и да потстакне у њему амбицију за читање и проучавање дела своје струке, да би ако не сви, а оно знатан проценат наших учитељских другова јако одскочио својом стручном спремом.

Па како се пробуди та амбиција у младом учитељу? Ја сам као млад учитељ на селу почео са ширењем воћарства, ружарства, певачког друштва, читаоницама и томе слично. То је било онда савремено и могло се одмах изводити без парочите велике спреме само ако је доста воље и енергије било ту. На својем стручном усавршавању мало сам радио, ако се просто читање једног, два листа из школске струке у опште може звати неким радом на темељном стручном усавршавању. Но десет се пре 25 година једном приликом, да сам се нашао једног лета са једним интелигентнијим трговцем старијим од мене и са једним колегом. Свакидањим састајањем претресале се разне теме, те се дошло и на школске ствари. Трговац се интересовао за стручне погледе педагошких великана и мој колега умео је да води о томе доста знатну реч и ако ја сад видим да је и он доста оперирао са доста једностраним знањем. Али ја сам био управо у великој незгоди, јер сам слабо био у све то упућен и у души ми је било срамота. Стидео сам се, да ја млад учитељ, немам никакве спреме у тим питањима, него изгледам као неки професионаста, обичан школски занатлија, који је у свом послу врло примитиван јер се од штице не зна никуда даље ни маћи. А питање је још и то, да ли ми и штицу добро испечемо у учит. школи. Напред поменути догађај остао је забележен у мојој души и сваки пут кад сам га се сетно, не-

пријатно ме је дирнуо као да сам што хрђаво учишио. То ме је потстицало да пођем путем којим ћу прибавити себи више знања стручног, учитељског.

Држим, да сваком неупућеном младом учитељу не треба више, него да дође до те тачке, до које сам ја тада дошао и он неће више хладно схватати питање о свом даљем образовању него ће тражити изворе где ће се помоћи. Данас то већ није тако ни тешко, као што је онда било. И наша српска књижевност је већ много богатија у добрим стручним педагошким делима, а ту је и хрватска. За оне пак који владају мађарским језиком има на том језику већ приличан извор одабраних дела и оригиналних, а још више преведених и прерађених из француске и немачке литературе.

Немачка литература одскаче у свој светској литератури нарочито баш у педагошкој струци. То јој признају и Французи, а међу њима познати Компејре, чију Педагогику у Српском Преводу препоручујем колегама да лагано и с пажњом прочитају, јер није писана доктринарски него на основу примера популарнише поједина питања. Но кад смо код теме о читању, да рекнемо како треба читати.

Ако тражимо од младог учитеља да узме једно педагошко дело и да седне да га чита редом од корице до корице као што се учи лекција у школи, онда ће од тог посла бити мало успеха. Прво е тога што то ни мало није занимљиво, нарочито за млада човека, друго е тога, што њему не требају па једнак мах упутства и одговори на сва питања, него му то затреба моментано. Тако, како му затреба тако треба и да чита. У такој прилици он тражи одговора на питање које му треба растумачити. Одговор који нађе у дотичном стручном делу остаће му трајно у меморији, а још јаче ће га запамтити ако на том месту у књизи буде правно белешке и даља своја питања стављао, те на њих поступно у даљим делима тражио одговара. За оваке студије има ванредно добрих дела у немачкој књижевности где се одмах означи и даља литература.

Да наведемо нека:

Признати немачки методичар Адолф Руде, ректор у Наклу издаје у друштву са школ. надзорником Беецом, читав низ одличних стручних дела за практичну потребу учитеља.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Он је написао у 2 свеске Методику основне паставе, која је већ изишла у 9. и 10. издању за последњих неколико година и у десетине хиљада примерака растурена међу немачке учитеље.

(Свршиће се.)

†
Михајло Г. Бандур,
народни учитељ.

У петак 10. (23.) августа 1912. год. после подне, умро је у Манђелосу (Срем) један од најсавеснијих и највреднијих учитеља оних крајева. Био је узор учитеља у школи, а прави народни учитељ извап школе, јер је сваку поуку народу потврђивао својим добрим делима. На жалост пок. Миле био је њежан и слаб још од малена, те га напорни рад у школи, — тешко — а скоро неплаћено појање у цркви — поред других учитељских недаћа, сарапи у најбољим годинама у хладни гроб.

Покојни Михајло Бандур, родио се у Грабовцу код Глине (Баповина) године 1875. Учитељску школу је свршио у Петрињи 1895., ту је после две године положио и испит за способљење (дефинитиву). До год. 1900. је служио у Јамници код Двора. Те године је премештен у Ашању (Срем), где је поред проширења школе у дворазредну основао и Српску Земљорадничку Задругу. Школску банту је за кратко доба уредио, да јој на далеко није било пара. У Ашању не дочека ни првог плода од засађеног винограда, јер га несретне 1908. године преместише у Лазе. Преместише га поред његова узорног рада са његових 5 дечице, само ради тога, што је у околици основао преко 10 Срп. Земљ. Задруга. Вредни Миле не клону, него и у Лазама основа Задругу. То се не допаде неком Јуди, који га денунцира, те га 1911. преместише са 6 нејаке дечице у Манђелос. Основа и ту Задругу, али га болест пролетос прикова уз кревет, а немилосрдна смрт прекиде све лепе његове жеље и планове.

Био је то не само колега, него брат, пријатељ и искрени друг свакоме и свагде. Доброта његова, поштење и искреност не да се тако лако описати. Остадио је жену са шесторо неопскрбљене деце. Сарањен је 12. (25.) авг. у Манђелосу. Вејчна му памјат.

Љ. Ј.

Преглед књига.

У издању С. Б. Цвијановића у Београду изишло је из штампе ово чувено дело: *Жил Пајо-а: Савети и практична упутства наставницима и наставницама пре уласка у јаван живот* у преводу Ник. М. Ракића, директора гимназије. (I. и II. књига заједно, 248 страна). Цена 2:50 дин. — Жил Пајо, познати и чувени писац дела: *Васийишање воље* и *Васийишање демократије*, у овоме своме делу даје наставницима и наставницама савете и упутства који су резултат његовог двадесетпетогодишњег рада и искуства као окружног школског надзорника. Даје савете наставницима — почетницима кад остављају спокојан живот проведени у Учитељској Школи; кад остављају दिвне часове проведене у науци под надзором благонаклопних наставника, а у средини разумних другова; кад изгубе оно опрезно турсорство које одушевљава, храбри, подржава вољу која је готова да малакше, па уђу у јаван живот и мучан додир с људима онаквим какви су.

Двадесет и пет година је одузимао он од свога живота ране јутарње часове, док је написао ове савете почетницима, и поучио их, да у првим спољним догађајима јавнога живота пађу извор великих уживања, која скрива тежак положај наставнички; да би им пружио руку која помаже; да би их сачувао од опасности и неумешности које су скопчане са почетничтвом; да би изазвао код њих размисљање о оним великим принципима који управљају, који треба да падахну њихову вољу и да јој даду јединство, снагу дубину моралног живота који преображава труд наставника, дубоко уверен, да никаква дужност није преча ни узвишенија као она, која му налаже да припомогне, колико му епле допуштају, послу на народном просвећивању.

Имајући из дана у дан да с наставницима расправља замршена питања и да даје савете, писац је нашао за потребно, да јасно и такне принципе-водиље који треба да руководе наставника у његовом раду.

По изласку из школе, писац проводи почетника прво кроз касарну, показујући му како је војна служба снажно средство за васпитање воље и велика школа солидарности и патриотског пожртвовања; води га, затим, у село место његовог постављења, и одводи

га на први час, учећи га шта је од највеће важности на том његовом првом часу; доводи га у однос са управитељем и друговима, учећи га лепом опхођењу и другарској солидарности; доводи га у однос са сељанима и свим њиховим добрим особинама и манама, износи му оне велике његове дужности које га чекају на пољу пароднога просвећивања; учи га шта да ради и како да ради са успехом; каже му у чему је срећа у животу; и, најзад, саветује га како да проведе свој одмор и у чему да налази права и здрава уживања.

Све ово речено је топлим, искреним речима, које потичу из дубине чистога срца и душе једнога умнога човека који љуби свој народ, који у учитељству гледа социјалну силу првога реда о којој треба све меродавне чињенице да воде озбиљна рачуна: ни једне сувишне речи, ни једне сувишне фразе, све је на своме месту и све има дубоког смисла и врло великог значаја.

*

Ово је садржај рефлексивна пишчевих које је укратко изнео у своме предговору.

Ми препоручујемо учитељима и учитељицама да набаве ово ваљано дело и да га прочитају не једанпут, него да га у часовима одмора имају при руци и прочитају чешће из њега по који одељак. У њему ће наћи не само подстрека на рад, него и утехе да недаће које их сретају нису само њихове личне и локалне, него да су оне свеопште природе које сретају све васпитаче па ма они били у којем народу. Но ваљало би да нето толико проучавају ове мисли и пазоре и професори учит. школа, да, ако би и они већ једном пошлци стварнијим путем у васпитању и образовању учитељског подмлатка.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да од 1—15. нов. по нов. к. уплате четврту рату за своје деонице. Четврта рата је за старе деоничаре К 3·50 по једној деоници, а за нове К 4·50 по деоници.

„Српски учитељски конвикт“ у Новом Саду примио је у октобру о. г.: од г. *Љубомира Талијана*, економа из Бремена 102 К чланарине. — Од славне *политичке општинине Ђур-*

Ђевачке (Sajkásgyörgye) 200 К припомоћи. — Од г. *Михајла Предића*, учитеља у Срп. Сепмартону, прилог од 10 К, скупљено у сватови г. *Каменка Бранчића* сврш. богослова из Падеја и гђе *Катице Петровићеве*, учитељице сепмартонске. — Од г. *Спасоја Томића*, учитеља у Шиду 22 К чланарине. — Од г. *Паје Лајтинчића*, месара из Новог Сада 10 свечарског прилога. — Од г. *Димитрија Марјановића*, равн. учитеља у Буковцу 77 К чланарине.

Прилози српским рањеницима. Српски учитељски збор у Новом Саду, приложио је за српске рањенике К 525. Српска деца основних школа у Н. Саду приложила су К 200.

Велики добротвор српске просвете и учитељства. У Сарајеву је умро трговац Васо Краљевић у 63. год. живота. Свој иметак у вредности од 1,500.000 круна оставио је просветном друштву „Просвјети“. Српском учитељском удружењу у Босни и Херцеговини оставио је 100.000 К. У име друштва „Просвјете“ опростио се са великодушним српским родољубом др. Вл. Ђоровић, а у име српског учитељства Ристо Шушлић. Слава нека је овом великом родољубу!

Х. исказ о прилозима за градњу 14 школских зграда у будимској епархији. После 24. јула (6.) августа 1912. г., када је о овим прилозима Х. исказ обпародовао, примљено је свега по Х. исказу 4705 К 68 фил., до сада исказано 97.324 К 28 фил. Свега до сада скупљено 102.029 К 96 фил. Учтиво се умољавају сви који су ове прилоге скупљали или их још скупљају, а нису их још послали, да их овамо што пре послати изволе. И они, који су овопредметни проглас у своје време примили, умољавају се, да га вратити изволе и у том случају, ако нису ништа скупили — Епархијска управи будимека.

Учитељски дом у Црквеници. По примеру немачких учитеља у Аустрији, који су у Ловрани основали свој „Lehrerheim im Süden“, хоће и наши садругови из Хрватске да оснују свој хрватски учитељски дом на обали дивнога Јадрана, у убавој Црквеници. Красна двокатница, која ће бити својина „Хрватске учитељске посмртне и припомоћне задруге“, већ је под кровом, те ће овог месеца бити готова. Около зграде биће парк у површини од преко 20 ара с видиком на море. Стаће са намештајем 95.000 К. Осим нузгредних

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

неких просторија изван зграде биће у самој згради у приземљу стап за управитеља, кухиња, благоваоница и остали простори. У првом и другом кату биће по 4 овеће собе за породице по 8 соба за самце и по једна купаоница. На тавану биће уређено 5 пријатних собица за случај навале гостију. Лепа ова установа сталешкога напретка, коју својим трудом подиже хрватски учитељ, подигнута је у првом купалишту хрватскога приморја, где ће појединац наћи угодно и јефтино боравиште.

➔ **„Pelikan Special“.** Позната светска фирма **Günther Wagner** израдила је нову врсту гуме за брисање. Фабрикат је тако брижљиво израђен да сваки потез оловке брзо и чисто скида. Ванредно је добар фабрикат за брисање већих површина на хартији, хартију не дере и веома познато троши. Не ломи се и дуго траје. **„Pelikan Special“** је поуздана и штедљива гума за брисање. Многе изјаве признања фирми **Günther Wagner** сведоче, да ће се та гума одомаћити свугде. Па и парочита зеленкаста боја гуме, која је разликује од других гума у трговини подићи ће јој потрошњу, а уз то није скупа од других добрих гума. **„Pelikan Special“** може се набавити у свакој бољој књижари и папирници у 13 разних величина од К—06 до К 1:80 по комаду.

Уредништво „Шк. Гл.“ добило је ову гуму и може је без зазора препоручити.

➔ **„Школски Гласник“** броширан за 1909., 1910 и 1911. може се добити а К 4.—.

За „ШКОЛСКИ ГЛАСНИК“.

У име зборке чланарине, а као претплату на „Шк. Гласник“ за I. и II. четврт 1912. год. уплатили су, у зборској седници од 18. апр. (1. маја) о. г., ови чланови **ст. бечејског** средњег учит. збора по 4 К. (Они који су раније посебно послали претплату нису овде прибележени). 1. Душан Бешлић, Ада; 2. Мара Белеклијина; 3. Јован Поповић; 4. Светозар Пирошки; 5. Лазар Попов; 6. Зорка Петљанска, Ст. Бечеј; 7. Милева Михајловић, Госпођинци; 8. Марко Славковић, Мохол; 9. Арк. Павловић; 10. Озрен Загорица; 11. Миливој Загорица; 12. Миллица Недић; 13. Зорка Стефановић; 14. Љубица Јовановић; 15. Мара Петковић-Мапојловић; 16. Даринка Сремчевић; 17. Лепосава Илић, Сентонаш; 18. Милан Протић; 19. Стефанија Шимић; 20. Љубица Стефановић; 21. Вида Јојкић, Турија; 22. Ђорђе Малешевић; 23. Александар Велимировић; 24. Петар Томић, Фелдварац; 25. 8 К платио је Љуба Милованов, Ст. Бечеј.

Свега 104 К. Ова је свота унета у благајницу учит. д. д. „Натошевић“ на рачун штампе за „Шк. Гласник“ у 1912. год.

У име уплате за „Шк. Гл.“ на **новосадском** средњем уч. збору у Ст. Футогу од 19. септ. (2. окт) 1912. г. уплатили су ови чланови по 8 К: 1. Урош Дридареки, Бегеч; 2. Гавра Грбић, Нови Сад; 3. По 5 К Јованка Марковићка, Нови Сад; 4. По 4 К Милан Калуђерски, Ст. Футог; 5. Зорка М. Калуђерска, Ст. Врбас; 6. Бошко Ковачевић, Ст. Врбас; 7. Бранко Стевановић, Деспот-сентиван; 8. Славка Алимпићева, Деспот Сентиван; 9.

Миливој Тосић, Ст. Кер; 10. Ана Василеска, Ст. Кер; 11. Ђорђе Гајин, Нови Сад; 12. Лазар Љубојевић, Нови Сад; 13. Ђорђе Михајловић, Нови Сад; 14. Катица Михајловићка, Н. Сад; 15. Досанка Ракићева, Н. Сад; 16. Сидонија Ђ. Гајина, Нови Сад; 7. Јован Милadiniћ, Нови Сад; 18. Ана Сајдлова, Сплбаш; 19. Младен Бурошевић, Обровац; 20. Ана М. Бурошевићка, Обровац; 21. Милан Ђирпић, Ст. Паланка; 22. Лазар Вукотић, Ст. Футог; 23. Бојана Бајић, Пирош; 24. Душан Мокић, Сплбаш; 25. Жарко Стефановић, Товаришево; 26. Стеван Паланачки, Товаришево; 27. Жарко Алексић, Ст. Футог; 28. Стеван Бошњак, Ст. Футог; 29. Веселин Марјански, Ст. Футог; 30. Ирина Тешићева, Ст. Шове; 31. 2 К Милош Бендић, Пивнице, заостатак од 1911. г. Свега . . . . . 133 К.

Ова је свота унета у благајницу учит. д. д. „Натошевић“ на рачун штампе за „Шк. Гл.“ у 1912. год.

У Сплбашу, 23. октобра 1912. год.

Душан Мокић,
благајник.

Нове књиге.

Извештај епарх. школ. одбора бачког у Новоме Саду, о својем раду од 1. (14.) јула 1909. до 1. (14.) јула 1912. г.

Рад епарх. управе темишварске од 1909. до 1912. год.

Летопис Матице Српске, књига 289. Год. 87. V. св. за 1912.

Школьные сочинения. Новые методы въ ихъ постановкѣ. Отто Антеса, Адолфа Јенсена и Вилгельма Ламецуса. Переводъ съ нѣмецкаго Е. Пашуканиса. Бесплатно е приложено къ № 40. газеты „Школа и Жизнь“ въ 1912. годѣ.

Главни каталог целокупне српске књижевности, књижаре Мите Стајића у Београду. IV. издање.

Балкански рат и Србија, од Др. Ј. Цвијића. Београд. 1912.

Олга Ковачевић, српска гусларка, средно Ј. Удицки, учитељ. Издао Миливој Ковачевић, Митровица, 12.

П О З И В.

Већна учитеља, који желе да покрену акцију сталешке организације, изјавила је, да жели, да први свој састанак одржи 4. дец. 1912. по новом к. у Новом Саду. На основу тога, позивају се сви они који су се пријавили, као и они који се нису пријавили, а желе ступити у наше коло, да изволе доћи на састанак, који ће се одржати 7. дец. о. г. у Новом Саду у 2 сата после подне у школи г. Ђ. Гајина.

К. Замуровић и другови.

➔ **Учитељска књижара „Натошевић“ даје 20% рабата на школске књиге које је издала Српска Манастирска Штампарија, а на државна издања 6%.** ➔